LAUSUNTO **Helsinki, 26.4.2022**

EDUSKUNNAN SOSIAALI – JA TERVEYSVALIOKUNTA

Asia: VNS 2/2022 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023—2026

SOSTE Suomen sosiaali -ja terveys ry on valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kattojärjestö. Se kokoaa yhteen yli 230 sosiaali- ja terveysalan järjestöä sekä useita kymmeniä muita yhteistyöjäsentahoja rakentamaan sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä, osallistumismahdollisuuksia sekä oikeudenmukaista ja vastuullista yhteiskuntaa.

Lisätietoja:
Anni Marttinen
pääekonomisti
SOSTE

Suomen hallitus valmistelee tulevien vuosien julkista taloutta erittäin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan vaikuttaa myös Suomeen usealla eri tavalla. Ukrainalaisten humanitaarinen hätä, sodan synnyttämä pakolaisuus sekä tilanteen aiheuttamat epävarmuudet pakottavat yhteiskuntapoliittisiin priorisointeihin. SOSTE Suomen sosiaali -ja terveys ry haluaa muistuttaa, että puolustusmäärärahojen lisäämisen rinnalla on muistettava koko yhteiskuntamme kehittäminen ja yhteiskunnan heikompiosaisista huolehtiminen.

Menokehyksessä pysymiseksi esimerkiksi sosiaaliturvan hätiköityihin leikkauspäätöksiin ei pidä ryhtyä vaan on muistettava, että investoinnit sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä työllisyyspalveluihin lisäävät väestömme hyvinvointia ja terveyttä. Oikein kohdennetut hyvinvointi-investoinnit vähentävä julkisen talouden kustannuksia. Ennaltaehkäisemällä sairauksia ja syrjäytymistä lisäämme ihmisten työ- ja toimintakykyä ja vahvistamme työllisyyttä. Yksi syrjäytynyt maksaa julkiselle taloudelle jopa miljoona euroa. Itsenäisen Suomen puolustamisen rinnalla on jatkettava taistelua sosiaalista eriarvoisuutta ja ilmastokriisiä vastaan.

Elinkustannusten kallistuminen vaikuttaa kaikkien elämään. Keskituloiset voivat joutua miettimään, mihin hintojen kallistumisen vuoksi on varaa, mutta pienituloiset tilanne ajaa ahtaalle. Heillä menot ovat jo supistettu minimiin. On tärkeää auttaa ihmisiä, joiden köyhyys tästä syystä syvenee ja pienituloisia, jotka perushyödykkeiden kallistumisen vuoksi uhkaavat pudota köyhyysrajan alle.

Kansalaisten kriisinsietokyvystä huolehtiminen on aivan keskeistä vakaan ja vauraan tulevaisuutemme turvaamiseksi. Kriisivalmiuskykyinen ja laaja sote-järjestökenttä auttaa yhteiskuntaamme selviytymään vaikeista ja ennakoimattomissa tilanteista myös tulevaisuudessa.

SOSTEn keskeiset viestit ovat:

- **Elämän kallistumista kompensoitava** | Elinkustannusten kasvaneet kulut pitää huomioida Kelan perustoimeentulotuessa sekä kuntien harkinnanvaraisessa toimeentulotuessa. Kunnille on annettava yhdenmukaiset ohjeet siitä, miten menot huomioidaan, jotta ihmiset olisivat yhdenvertaisessa asemassa eri puolilla Suomea. Sosiaaliturvaetuuksiin on tehtävä ylimääräinen indeksitarkistus.
- **Menokehykset eivät saa estää sosiaalisia ja ekologisia investointeja** | On syytä pohtia, onko nykyinen menokehys enää tarkoituksenmukainen sosiaalisiin ja ekologisiin investointeihin, joita

yhteiskuntamme tarvitsee. On vakavasti harkittava budjettikäytäntöjen uudistamista, jotta tulevaisuuden turvaavat välttämättömät hyvinvointi- ja ilmastoinvestoinnit voidaan toteuttaa.
- **Resilienssiä vahvistavaa kansalaistoimintaa tuettava** | Ihmisten toiminta- ja kriisinsietokykyä ylläpitävän kansalaistoiminnan, kuten sosiaali- ja terveysjärjestöjen tuen ja avun jatkuvuus, on turvattava säilyttämällä valtionavustukset nykyisellä tasolla.
- **Terapiatakuu on kannattava hyvinvointi-investointi** | Investointeja terveyteen sekä työ-, opiskelu- ja toimintakykyyn on määrätietoisesti jatkettava. Terapiatakuu on toteutettava vielä tämän vaalikauden aikana osana hoitotakuuta.

Energian ja ruoan kallistuminen uhkaa pudottaa ihmisiä köyhyyteen – tukea tarvitaan pienituloisimmille

Asumiseen ja ruokaan menee yli puolet niiden ihmisten menoista, jotka kuuluvat pienituloisimpaan viidennekseen. Nämä perusasiat, lisättynä vielä yli 10 prosenttia menoista vievällä liikenteellä, ovat kallistuneet merkittävästi, ja on erittäin todennäköistä, että nousu jatkuu.

Perushyödykkeiden kallistuminen voi heiluttaa monenlaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten taloutta. Asumisen ja ruoan kallistuminen osuu raskaasti pienituloisiin lapsiperheisiin, joilla on ollut vaikeuksia tulla toimeen jo kahden pandemiavuoden aikana. Koronapandemia on entisestään vaikeuttanut palvelualoilla, kuten ravintola- ja matkailualalla, työskentelevien tilannetta. Palvelualoilla vaikeudet koskevat etenkin nuoria.

Eläkkeellä on 1,6 miljoona suomalaista, ja heistä puolet saa eläkettä alle 1 500 euroa kuukaudessa. Heistä voivat energian hinnan korotusten vuoksi joutua pulaan esimerkiksi he, jotka asuvat sähkö- tai öljylämmitteisissä taloissa ja julkisen liikenteen ulottumattomissa ja he, joilla ei ole säästöjä tai muita puskureita.

Monelle pienituloiselle investointi ekologisempiin ja energiatehokkaampiin vaihtoehtoihin ei ole mahdollista. Tämä johtaa taloudellisiin ongelmiin energian hinnan noustessa sekä hidastaa myös vihreää siirtymää. Esimerkiksi tuetut lainaratkaisut sekä investointitukien nostaminen tukevat pienituloisten kotitalouksien siirtymää pois fossiilisista lämmitysmuodoista ja pienentävät myös arjen menoja.

Nyt on tärkeää kohdentaa tukea niille, joiden arjesta selviytymistä hinnankorotukset erityisesti uhkaavat.

Kun elinkustannukset nousevat nopeasti ja paljon, tulisi myös etuusjärjestelmän reagoida nopeasti. Se tarkoittaa, että asumistuessa ja erityisesti toimeentulotuessa hyväksyttävien laskujen, esimerkiksi sähkölaskujen, normeja tulisi nostaa tai käyttää joustavasti tapauskohtaista harkintaa suurissa laskuissa. Kela onkin lisännyt harkintaa tällaisissa tilanteissa perustoimeentulotuessa.

Perusturvan jälkeenjääneisyys näkyy akuutissa kriisissä. Jo aiemmin perusturvan riittävyyden arviointiraportissa on todettu työttömän, kotihoidon tuen saajan ja vähimmäismääräisten sairaus- ja vanhempainpäivärahan saajan tulotasot eivät kata kohtuullista minimikulutusta. Nyt tuon kohtuullisen minimikulutuksen hinta on noussut.

- Kasvaneet energian, mukaan lukien sähkön, hinnannousun kulut pitää huomioida Kelan perustoimeentulotuessa sekä kuntien harkinnanvaraisessa toimeentulotuessa. Kunnille on

annettava yhdenmukaiset ohjeet siitä, miten menot huomioidaan, jotta ihmiset olisivat yhdenvertaisessa asemassa eri puolilla Suomea.
- Sosiaaliturvaetuuksiin on tehtävä ylimääräinen indeksitarkistus.
- Seuraavalle hallituskaudelle on luotava askelmerkit perusturvan tason asteittaiselle korottamiselle kohti kohtuullisen minimin viitebudjettien määrittelemää tasoa. Tämä vahvistaisi myös ihmisten kestokykyä ja joustavuutta erilaisia kriisitilanteita varten.

Kokonaisturvallisuus edellyttää kansalaisten osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamista

Pohjoismainen riippumaton kansalaistoiminta tarvitsee intohimon ja vapaaehtoisen tekemisen tueksi myös taloudellisia resursseja. Julkinen rahallinen tuki mahdollistaa vertaistoiminnan, vapaaehtoistyön, kansalaistoiminnan, hädän ja avuntarpeessa olevien auttamisen sekä akuutteihin yhteiskunnallisiin tarpeisiin vastaamisen. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta tukee ihmisten sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä, jotka puolestaan vahvistavat epävarmuuden ja kriisien sietokykyä. Tätä resilienssiä tarvitsemme koronakriisistä selviytymiseen, Venäjän sotatoimien aiheuttaman psyykkisen kuormituksen lieventämiseen, sekä valmistautuessamme uusiin uhkiin.

Vuosi 2023 ja sitä seuraavat vuodet tulevat todennäköisesti entistä enemmän lisäämään tarvetta sosiaali- ja terveysjärjestöjen auttamistoiminnalle. Jokaisen rekisteröidyn yhdistyksen on tuettava omia jäseniään ja toiminnan piirissä olevia ihmisiä näinä vaikeina aikoina. Suomessa ei ole varaa tinkiä tai säästää resilienssiä ylläpitävistä tekijöistä, kuten sosiaali- ja terveysjärjestöjen tarjoamasta avusta ja tuesta.

- Ensi vuonna ei pidä leikata sote-järjestöille suunnatuista terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitetuista määrärahoista.
- Vuoden 2023 budjetissa on noudatettava voimassa olevia jakosuhteita ja kohdeltava eri valtionavustuksia saavia tahoja tasapuolisesta.
- Valtionavustustoiminnan uudistuksen loppuunsaattamiseen on varattava riittävät resurssit. Uudistus on valmisteltava yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa.

Investointeja terveyteen sekä työ- ja toimintakykyyn on määrätietoisesti jatkettava

Suorilla panostuksilla kansalaisten hyvinvointiin kurotaan kiinni koronakriisin aikana syntynyttä hoito- ja palveluvelkaa sekä vähennetään terveydellisiä esteitä saavuttaa korkea työllisyysaste. Mielenterveyden syyt ovat pitkään olleet yleisin syy työkyvyttömyyteen. Koronakriisi, Ukrainan tilanne ja huoli ilmaston tilasta ovat vaikeuttaneet tilannetta entisestään ja lisänneet ahdistusta. Hallituksen esitys perusterveydenhuollon hoitotakuusta jättää monet mielenterveyden ongelmien hoitoon tarkoitetut interventiot ulkopuolelle. Tilanteen kohentamiseksi tarvitaan lisätoimia toteuttamalla terapiatakuu.

Vaikka yleinen työllisyys onkin kohentunut, on pitkäaikaistyöttömyys yhä huolestuttavan korkealla tasolla. Ukrainan sodan pitkäaikaisia vaikutuksia työllisyyteen on vielä vaikea ennustaa. Pitkittynyt työttömyys vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Heikommassa työmarkkina-asemassa olevien (osatyökykyiset, maahanmuuttajat, vammaiset, nuoret, ikääntyneet, pitkäaikaistyöttömät) pääsyä työllistymistä edistävien ja yksilöllisten palveluiden piiriin on tehostettava pitkäjänteisesti.

Hallituksen kehysriihessä sopima 10 miljoonan leikkaus palkkatuesta, kohdistuen järjestöjen 100 % tukeen, on lyhytnäköistä politiikkaa. Järjestöjen 100 %:n palkkatuella on pystytty tarjoamaan polku työelämään niille heikommassa työmarkkina-asemassa oleville ihmisille, jotka tarvitsevat enemmän tukea ja valmennusta työssä pärjäämiseen ja työuransa aloittamiseen. Tämä leikkaus vaikuttaa vähintään 1300 palkkatukityöllistettyyn. On epätodennäköistä, että kaikki heikommassa työmarkkina-asemassa olevat työllistyisivät yrityksiin edes palkkatuella. Vaarana on, että suuri joukko ihmisiä syrjäytyy työmarkkinoilta pysyvästi. Esimerkiksi yhden pitkäaikaistyöttömän syrjäytymisen kustannuksen lasketaan olevan 600 000€, nuoren syrjäytymisen hinta on 1,2 miljoonaa €.

- Terapiatakuu on toteutettava vielä tämän vaalikauden aikana osana hoitotakuuta terveyden sekä työ-, opiskelu- ja toimintakyvyn vahvistamiseksi.

- Työvoima- ja yrityspalveluiden määrärahaa on korotettava. Korotus on suunnattava erityisesti palkkatuettuun työhön, työvoimakoulutukseen ja työhönvalmennukseen.

Ilmastopolitiikka tarvitsee sosiaalisten vaikutusten arviointia

Viimeaikainen keskustelu polttoaineen ja energian hinnasta sekä IPCC:n raportin tiedot ilmastonmuutoksen hyvinvointivaikutuksista osoittavat, että ilmastopolitiikan ja sosiaalipolitiikan yhteys pitää huomioida nykyistä paremmin päätöksenteossa. Reaktiivisuuden ja pistemäisten toimien sijaan tarvitaan pitkäjänteinen suunnitelma siitä, miten hiilineutraali siirtymä toteutetaan sosiaalisesti kestävästi. On tärkeää, että vielä tällä hallituskaudella luodaan työkalut sosiaalisesti kestävän ilmastopolitiikan seurannalle ja toteuttamiselle.

- Laaja ilmastopolitiikan sosiaalisten vaikutusten arviointi on otettava osaksi ilmastovuosikertomusta.

Ministeriö- ja sektorirajat ylittävää ilmastopoliittista valmistelutyötä on vahvistettava.